

**„OPRACOWANIE MATERIAŁU O
CHARAKTERZE INFORMACYJNYM
DOTYCZĄCYM INTERWENCJI W
PLANIE STRATEGICZNYM NA LATA
2023-2027 ZWIĄZANEJ
Z ZACHOWANIEM ZAGROŻONYCH
ZASOBÓW GENETYCZNYCH
ZWIERZĄT W ROLNICTWIE”.**

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

BALICE, 2023

SPIS TRESCI:

WPROWADZENIE	3
POLSKIE RODZIME RASY BYDŁA.....	8
POLSKIE RODZIME RASY KONI.....	13
POLSKIE RODZIME RASY ŚWIŃ:.....	20
POLSKIE RODZIME RASY OWIEC	23
POLSKIE RODZIME RASY KÓZ	27

WPROWADZENIE

W krajowej produkcji zwierzęcej dominują rasy i mieszańce towarowe przeznaczone do chowu intensywnego, które wymagają żywienia w oparciu o pełnoporcjowe, dobrze zbilansowane i drogie mieszanki paszowe oraz bardzo dobrych warunków utrzymania.

Polska posiada bardzo bogate i zróżnicowane zasoby genetyczne rodzimych ras zwierząt gospodarskich, które ze względów ekonomicznych zostały zepchnięte na margines produkcji masowej głównie z powodu ich mniejszej produktywności w porównaniu ze zwierzętami użytkowanymi w chowie intensywnym. Dynamiczne zmiany, zachodzące w ostatnich latach w krajowej hodowli, stwarzają niebezpieczeństwo znacznego ograniczenia różnorodności zwierząt gospodarskich. Tymczasem z wielu badań wynika, że rasy rodzime, przystosowane do miejscowych warunków klimatycznych i środowiskowych, o mniejszych wymaganiach żywieniowych mogą być wykorzystywane do produkcji niszowej, dostarczając produkty o cennych walorach jakościowych i prozdrowotnych. Krajowe rolnictwo charakteryzuje rozdrobnienie gospodarstw, co sprzyja zachowaniu produkcji zwierzęcej w małych stadach, z wykorzystaniem terenów zielonych, a taki system chowu jest wskazany właśnie dla hodowli zachowawczej.

W działania służące ochronie ras zagrożonych wyginięciem włączyć się może każdy rolnik który ma warunki do ich utrzymania, a dzięki temu rolnicy mogą pozyskać dodatkowe środki na wsparcie hodowli tych zwierząt zarezerwowane w nowym Planie Strategicznym od 2023 roku.

Polska ma długą tradycję działań na rzecz ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Od lat 70. XX wieku rozpoczęto powszechną ochronę większości ras rodzimych polegającą na wspomaganium finansowym z budżetu krajowego stad zachowawczych i populacji stanowiących rezerwę genetyczną.

Ochrona bioróżnorodności w rolnictwie, w tym części dotyczącej zwierząt, to jeden z głównych priorytetów Wspólnej Polityki Rolnej. W ramach realizowanych Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006, 2007-2013 oraz 2014-2020 wspomagano rolników utrzymujących zwierzęta zagrożone wyginięciem, a stawki wypłacane rolnikom sukcesywnie wzrastały. Dotyczyło to najpierw: koni, bydła i owiec, a w kolejnych latach świń i kóz. W ten sposób udało się w Polsce równocześnie rozwijać towarową produkcję zwierzęcą i zahamować spadek pogłowia zwierząt starych rodzimych ras, wśród których odnotowuje się stały trend wzrostowy, sprzyjający realizacji celów założonych w programach ochrony.

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Jest on kontynuacją działań w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt (płatności do samic), a dodatkowo przewidziano wsparcie finansowe dla samców rodzimych ras, którego dotychczas nie było.

Interwencja **8.6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie** nadal będzie wspierać zachowanie i wykorzystanie zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i hodowli zachowawczej.

Plan Strategiczny dostępny jest na stronie MRiRW pod adresem: <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/zatwierdzony-przez-komisje-europejska-plan-strategiczny-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027>

Cel interwencji: zachowanie i gospodarcze wykorzystanie zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich poprzez wsparcie hodowli ras zachowawczych.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa to podmiot, w którym z tytułu uczestnictwa w programie ochrony dla danej rasy możliwe jest ubieganie się o przyznanie **płatności w ramach Interwencji 8.6. zgodnie z Planem Strategicznym**. Więcej informacji na stronie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

www.arimr.gov.pl

Warunki przystąpienia do interwencji

- Płatność w ramach Interwencji przyznawana jest beneficjentowi, który posiada gospodarstwo rolne położone na terytorium Polski, o powierzchni użytków rolnych **nie mniejszej niż 1 ha**
- Płatności w ramach Interwencji są przyznawane **corocznie**, przez okres **5. letniego zobowiązania**, rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązanie w zakresie danej Interwencji lub wariantu
- **Pomoc przyznawana jest rolnikom, którzy realizują programy ochrony zasobów genetycznych dla ginących ras zwierząt koordynowane przez Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy**

Gatunki i rasy zwierząt objęte wsparciem oraz stawki płatności:

- Konie (7 ras): huculskie, koniki polskie, małopolskie, śląskie, wielkopolskie, zimnokrwiste w typie sztumskim i sokólskim,
- Bydło (4 rasy): polskie czerwone, polskie czerwono-białe, polskie czarno-białe, biało-żółte,
- Świnie (3 rasy): puławska, złotnicka pstra i złotnicka biała,
- Owce (17 ras): świniarka, wrzosówka, olkuska, polska owca górska odmiany barwnej, merynos barwny, uhruska, wielkopolska, żelaźnieńska, korideil, kamieniecka, pomorska, merynos polski w starym typie, cakiel podhalański, czarnogłówka, polska owca pogórza, biało-żółta owca mięsna, polska owca górska,
- Kozy (3 rasy): karpacka, sandomierska, kazimierzowska.

Celem programów ochrony jest utrzymanie różnorodności biologicznej poprzez zachowanie i zwiększenie liczebności populacji ras zagrożonych, utrzymanie na odpowiednim poziomie zmienności genetycznej oraz zachowanie specyficznych cech fenotypowych i genotypowych charakterystycznych dla danej rasy.

4. Zestawienie wysokości płatności dla poszczególnych wariantów:

I 8.6. - Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie		Stawka w zł
Wariant 1.1.	Zachowanie lokalnych ras bydła (krowy i buhaje)– użytkowanie mleczne	2738
Wariant 1.2.	Zachowanie lokalnych ras bydła (krowy i buhaje)– użytkowanie mięsne	1752
W ramach wariantów 1.1. i 1.2.	Przewiduje się dodatkową płatność w wysokości 15131 zł/szt. rekompensującą koszty udostępnienia samców w celu pozyskania nasienia (płatność przyznawana jest jednorazowo do danej sztuki)	15 131
Wariant 2.1.1.	Zachowanie lokalnych ras koni - samice (konie małopolskie i wielkopolskie)	2669
Wariant 2.1.2.	Zachowanie lokalnych ras koni - samce (konie małopolskie i wielkopolskie)	5925
Wariant 2.2.1.	Zachowanie lokalnych ras koni - samice (konie śląskie)	2461
Wariant 2.2.2.	Zachowanie lokalnych ras koni - samce (konie śląskie)	5275
Wariant 2.3.1.	Zachowanie lokalnych ras koni – samice (koniki polskie i konie huculskie)	2395
Wariant 2.3.2.	Zachowanie lokalnych ras koni – samce (koniki polskie i konie huculskie)	5130
Wariant 2.4.1.	Zachowanie lokalnych ras koni – samice (konie zimnokrwiste w typie sztumskim i sokólskim)	2185
Wariant 2.4.2.	Zachowanie lokalnych ras koni – samce (konie zimnokrwiste w typie sztumskim i sokólskim)	2513
Wariant 3.	Zachowanie lokalnych ras owiec	500
Wariant 4.	Zachowanie lokalnych ras świń	1335
Wariant 5.	Zachowanie lokalnych ras kóz	953

Więcej szczegółów oraz zasad specyficznych dla poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich znajduje się w opisach w kolejnych załącznikach.

Na mocy art. 34 ustawy z dnia 10 grudnia 2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (Dz. U. z 2021, poz. 36), **Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy realizuje i koordynuje zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.**

Instytut określa kryteria i progi liczebności, przy których dana rasa staje się zagrożona, tworzy programy ochrony, których realizacja ma zapewnić ochronę poszczególnych zagrożonych ras, nadzoruje realizację i koordynuje programy ochrony zasobów genetycznych, a także prowadzi Krajowy Bank Materiałów Biologicznych, gdzie gromadzona jest rezerwa genetyczna (nasienie, zarodki) od zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich w Polsce.

Dane kontaktowe **poszczególnych Koordynatorów programów ochrony** znajdują się pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/kontakty>

Warunki uczestnictwa i **procedury dla poszczególnych gatunków zwierząt** są w opisach dla poszczególnych gatunków w dalszej części materiałów.

HODOWCO! DOŁĄCZ DO NAS!

CHRONIĄC RASY RODZIME CHRONIMY TO CO WAŻNE DLA ROLNICTWA

TERAZ I W PRZYSZŁOŚCI

BO RASY RODZIME TO:

Bogactwo przyrody i jakość produktów

•Czy wiesz, że?

- populacje chronione posiadają unikalne cechy, które warunkowane są odmiennymi genotypami; mają kluczowe znaczenie dla utrzymania bioróżnorodności gatunku
- są przystosowane do trudnych warunków środowiskowych
- dobrze wykorzystują pasze
- są odporne, zdrowe, płodne, łatwo odchowują potomstwo
- dostarczają wysokiej jakości produktów

Kultura i tradycja

Czy wiesz, że?

- chroniąc rodzime rasy chronimy także tradycyjne metody gospodarowania, przetwórstwa, kulturę danego regionu oraz tożsamość kulturową mieszkańców regionu, w którym zostały wytworzone
- gospodarstwa utrzymujące rasy rodzime oraz wytwarzane w nich produkty mogą zostać objęte systemem certyfikacji RASA RODZIMA

Krajobraz polskiej wsi

Czy wiesz, że?

- rasy zachowawcze mogą być wizytówką danego regionu, co jest szczególnie istotne dla rozwoju agroturystyki, produktów regionalnych, utrzymania na rynku gospodarstw rodzinnych produkujących na niewielką skalę w warunkach ekstensywnych
- przyczyniają się do czynnej ochrony przyrody zapobiegając sukcesji naturalnej oraz chroniąc bioróżnorodność siedlisk

Bezpieczeństwo żywnościowe

Czy wiesz, że?

- Krajowy Bank Materiałów Biologicznych zabezpiecza rezerwę genetyczną od zwierząt gospodarskich użytkowanych w Polsce (ochrona *ex situ in vitro*)
- materiał gromadzony w KBMB może zostać wykorzystany m.in. do odtworzenia rasy, czy np. zmianu orientacji kierunku selekcji w przypadku zbytniego "wydelikacenia ras" poddawanych intensywnej selekcji, a także wystąpienia zagrożeń takich jak epidemie, choroby, katastrofy naturalne czy wojny

POLSKIE RODZIME RASY BYDŁA

Zdecydowana większość krów ras zachowawczych utrzymywana jest w niewielkich, rodzinnych gospodarstwach, w których stosuje się tradycyjne sposoby żywienia i utrzymania zwierząt. Rasy zachowawcze w porównaniu do dominującej rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej charakteryzują się prawie dwukrotnie niższą wydajnością jednak zarówno mleko jak i mięso odznaczają się wysoką jakością.

Rasa polska czerwona – rasa rodzima, autochtoniczna występująca niegdyś powszechnie na terenie całego kraju w kilku odmianach, obecnie o znacznie zredukowanej liczebności, zaliczana do bydła krótkorogiego brachycerycznego. Początki dobrze zorganizowanej hodowli bydła polskiego czerwonego datuje się na rok 1894 r. kiedy to powstało pierwsze Towarzystwo Hodowców Bydła Czerwonego Polskiego w Galicji Zachodniej. Umaszczenie jednomaściste o różnych odcieniach czerwonego od jasno czerwonego do ciemno-brunatnego; w typie użytkowym dwukierunkowym mięsno-mlecznym. Wydajność na poziomie około 3500 kg mleka o stosunkowo wysokiej zawartości tłuszczu i białka, wysokiej przydatności do produkcji serowarskiej. Rasa ta ma duży potencjał w kierunku produkcji mleka i żywności o charakterze funkcjonalnym z uwagi na stosunkowo wysoką frekwencję genwariantu A2 β -kazeiny zarówno u krów jak i buhajów. Mięso od buhajków rasy polskiej czerwonej jest cenione za doskonały smak i delikatność. Doskonale przystosowana do trudnych warunków górskich i podgórszych, odporna, długowieczna, o mocnych nogach i twardych racicach.

Krowy rasy polskiej czerwonej na pastwiskach. fot. Ewa Sosin

Rasa białogrzbietą – występowała na terenach Polski od niepamiętnych czasów, najczęściej w większych skupieniach występowała w dolinach rzek, głównie Wisły stąd inna nazwa: bydło nadwiślańskie. Bydło o charakterystycznym umaszczeniu, z białym pasem biegnącym przez grzbiet, występujące w dwóch odmianach barwnych czarno lub czerwonoboczystej. Rasa ta zaliczana jest do typu użytkowego dwukierunkowego mięsno-mlecznego, charakteryzuje się wydajnością mleka na poziomie 4000-4500 kg, stosunkowo wysoką procentową zawartością tłuszczu i białka w mleku, dobrą przydatnością do produkcji serów. Rasa odporna, doskonale przystosowana do lokalnych warunków środowiskowych. Z uwagi na swoje zalety, łatwość chowu, a także charakterystyczne umaszczenie bardzo popularna w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych.

Krowy rasy białogrzbietej czerwonoboczaste na pastwiskach. fot. Ewa Sosin

Rasa polska czerwono-biała – znana w Europie od XIII wieku, do Polski sprowadzona z Westfalii, Nadrenii i Wschodniej Fryzji. Prowadzona jest regularna praca hodowlana od ponad 110 lat. Rasa w typie dwustronnie użytkowym mięsno-mlecznym, o umaszczeniu graniastym, czerwono-białym, dobrym umięśnieniu i wysokiej przydatności do opasu. Rasa ta utrzymywana jest głównie w małych rodzinnych gospodarstwach, ekstensywnie utrzymujących zwierzęta. Średnia wydajność to około 4500 kg mleka za laktację. Mleko o wysokim udziale składników stałych: suchej masy, tłuszczu i białka, o wysokiej przydatności do produkcji serowarskiej. Mięso delikatne, kruche o wysokich walorach organoleptycznych. Rasa ceniona za dużą odporność, wysoką zdrowotność, doskonale przystosowanie, a także łatwość wycieleń (łatwe porody stanowią aż 95% wszystkich wycieleń). Ponadto cechą charakterystyczną jest łagodny temperament, przez co utrzymanie tego bydła jest łatwe i bezpieczne. Rasa znana z długowieczności co przekłada się też na wysoką życiową produkcję mleka.

Krowy rasy polskiej czerwono-białej na pastwiskach w Beskidach fot. Ewa Sosin

Rasa polska czarno-biała – sprowadzona do Polski wraz z osadnictwem holenderskim, a pierwsze udokumentowane importy to rok 1570. W przeszłości występująca powszechnie przede wszystkim na nizinnych terenach kraju stąd inna nazwa nizinne czarno-białe. Rasa o umaszczeniu łaciastym, najczęściej pigmentowanym łbie z białą „gwiazdą” na czole, pigmentowaną szyją, o charakterystycznym rozmieszczeniu łat na kłodzie z białym pasem biegnącym za łopatkami i na zadzie od krzyża do słabizny; o białym brzuchu i białych kończynach. Rasa w dwustronnym typie użytkowym, odporna, doskonale przystosowana do lokalnych warunków środowiskowych, niewybredna w doborze pasz. Wydajność mleczna na poziomie 4500-5000 kg mleka za laktację. Mleko bardzo dobrej jakości o wysokiej przydatności do produkcji serów.

Krowy rasy polskiej czarno-białej na pastwisku fot. Anna Majewska

ZALETY BYDŁA RAS RODZIMYCH

- doskonale przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych,
- niewybredność w doborze pasz,
- zdolność do ograniczania wydajności umożliwiającej przetrwanie sezonowych niedoborów paszowych, jak też dość szybkiego regenerowania utraconej kondycji
- duża odporność i bardzo dobra zdrowotność;
- bardzo dobra płodność i lekkie porody;
- duża żywotność cieląt i łatwość ich odchowu;
- bardzo dobre cechy opasowe i rzeźne
- wysokiej jakości mleko i mięso
- korzystny skład mleka, przydatnego do produkcji serowarskiej.
- długowieczność

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH BYDŁA - wymagania

Szczegółowa **procedura przystąpienia** do realizacji programu ochrony jest dostępna pod linkiem ..

- <http://bydlo.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/news/programy-ochrony-bydlo-kwalifikacja-2022>

Realizacja programu ochrony polega na:

- Doborze zwierząt do kojarzeń biorąc pod uwagę jak najmniejsze spokrewnienie;
- Poddawaniu zwierząt ocenie wartości użytkowej,
- corocznym przesyłaniu do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu bydła objętego programem na dzień 15 marca oraz wykazów jałówek i buhajków remontowych nowo zakwalifikowanych do programu.
- Wzory dokumentów dostępne są pod linkiem:

<http://bydlo.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty/index>

Warunkiem uczestnictwa w Interwencji w ramach Planu Strategicznego na lata 2023–2027 jest:

- posiadanie stada o liczebności nie mniejszej niż 4 szt. krów i nie większej niż 100 sztuk zwierząt wpisanych do księgi hodowlanej jednej z ras chronionych;
 - poddanie krów kontroli użytkowości,
 - zakwalifikowanie przez Instytut Zootechniki PIB zwierząt do programu ochrony zasobów genetycznych bydła (kwalifikacja zwierząt do programu ochrony jest coroczna i odbywa się w terminie od 15 marca do 15 maja)
- po raz pierwszy płatność przysługuje do buhaja rasy zachowawczej przeznaczonego do krycia naturalnego.

Warunki uczestnictwa buhajów zostaną szczegółowo określone w programach ochrony oraz nowych Procedurach. Buhaje „programowe” powinny być utrzymywane i aktywnie kryjące w stadzie krów liczącym nie mniej niż 10 sztuk (kierunek użytkowości mlecznej) i nie mniej niż 20 sztuk (kierunek użytkowości mięsnej).

STAWKI PŁATNOŚCI :

- użytkowanie mleczne 2 738 zł/krowę i buhaja

- użytkowanie mięsne 1 752 zł/krowę i buhaja

Nowością jest :

JEDNORAZOWA DODATKOWA PŁATNOŚĆ (PD) w wysokości 15 131 zł/szt. przysługuje również do buhaja rasy zachowawczej przeznaczonego do pobrania w Stacji materiału na potrzeby realizacji programu ochrony danej rasy zachowawczej:

- pochodzącego z planowanych kjarzeń, po matkach buhajów oraz spełniającego inne wymogi dla buhaja przeznaczonego do pobrania materiału określone w programie ochrony danej rasy;
- od którego w Stacji zostało pobrane nasienie i przekazane do Krajowego Banku Materiałów Biologicznych w liczbie 600 porcji;

Szczegółowe informacje na temat ras, procedur oraz programów ochrony poszczególnych RAS BYDŁA umieszczone są na stronie internetowej Instytutu Zootechniki – Państwowego Instytutu Badawczego

<http://bydlo.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/>

Dane Kontaktowe:

Koordynatorzy ds. Ochrony Zasobów genetycznych bydła:

dr inż. Anna Majewska (polska czerwona, białogrzbieta, polska czarno-biała)

tel. 666 081 207, email: anna.majewska@iz.edu.pl

Zakład Hodowli Bydła

Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy

ul. Krakowska 1, 32-083 Balice k. Krakowa

dr inż. Ewa Sosin (polska czerwono-biała)
tel. 666 081 297, email: ewa.sosin@iz.edu.pl
Zakład Żywienia Zwierząt i Paszoznawstwa
Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
ul. Krakowska 1, 32-083 Balice k. Krakowa

Prowadzący księgi hodowlane bydła ras rodzimych:
Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka (rasy: polska czerwona, polska czerwono-biała, polska czarno-biała)
ul. Żurawia 22 lok. 102 (I piętro), 00-515 Warszawa
tel. 22 502 33 43, fax 22 502 33 44
pfhb@pfhb.pl e-mail: sekretariat@pfhb.pl

Piotr Kowol

tel. 661 808 011
e-mail: p.kowol@pfhb.pl

Emilian Pogorzela

tel. 517 860 264
e-mail: e.pogorzela@pfhb.pl

Mieczysław Kopiczko

tel. 661 808 003
e-mail: m.kopiczko@pfhb.pl

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie (rasa białogrzbieta)

Zakład Hodowli i Ochrony Zasobów Genetycznych Bydła
ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin
tel./fax. +48 81 445 68 24
e-mail: bialogrzbiety@up.lublin.pl

dr hab. Witold Chabuz, profesor uczelni

tel. +48 507 066 053
e-mail: witold.chabuz@up.lublin.pl

dr inż. Wioletta Sawicka-Zugaj

tel. +48 790 831 655
e-mail: wioletta.sawicka@up.lublin.pl

POLSKIE RODZIME RASY KONI

konik polski, huculska, małopolska, śląska, wielkopolska
www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie

Rasa konik polski (kn)

Koniki polskie to rodzima, pierwotna rasa koni prawdopodobnie wywodząca się od tarpanów, dzikich koni, które jeszcze w XVIII wieku występowały na zalesionych terenach Polski, Litwy i Prus. Obecnie w populacji konika polskiego, w której wyodrębniono 35 rodzin żeńskich i 6 linii męskich tylko część wykazuje dostateczną aktywność hodowlaną. Na wykształcenie specyficznych cech i walorów użytkowych tej rasy niezaprzeczalny wpływ mieli ich dzicy przodkowie. Podkreśla się wytrzymałość koników polskich, odporność na trudne warunki bytowania, dostosowanie do miejscowych warunków środowiskowych, małe wymagania paszowe, zdrowotność, płodność oraz dużą w stosunku do masy ciała siłę pociągową.

Ogier rasy konik polski Fot. I. Tomczyk-Wrona

Ogier rasy konik polski Fot. I. Tomczyk-Wrona

Rasa huculska (hc)

Hodowla koni huculskich prowadzona jest w obrębie 14 rodzin żeńskich i 7 linii męskich. Dwie rodziny Pastuszka i Wyderka stanowią prawie połowę całej populacji konia huculskiego. Najbardziej zagrożone są linie Redy i Żyrki, gdzie populacja liczy zaledwie po kilkanaście klaczy. Konie huculskie charakteryzują się dużą pojętnością i wytrzymałością w pracy. Nigdy nie tracili kontaktu z człowiekiem, co niewątpliwie przyczyniło się do uformowania ich charakteru i wykształciło, rzadką u innych ras, autentyczną potrzebę i chęć kontaktu z człowiekiem. Zarówno ogiery jak i klacze odznaczają się mocną i jędrną konstytucją, żywym temperamentem i łagodnym usposobieniem. Konie huculskie ze względu na spokojny charakter i niewysoki wzrost doskonale nadają się na tak obecnie poszukiwanego „konia rodzinnego”. Są wszechstronnie wykorzystywane pod siodłem i w zaprzęgu.

Klacz rasy huculskiej Fot. I. Tomczyk-Wrona

Rasa małopolska (młp)

Termin „Małopolska Rasa Koni” pojawił się w 1962 r. wraz z Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa w sprawie prowadzenia ksiąg zwierząt zarodowych. Celem utworzenia księgi było ujęcie w ramy hodowlane pogłowia koni gorącokrwistych związanych z rejonem ówczesnej Małopolski. Konie te ze względów genetycznych i fenotypowych odznaczały się wyraźną odrębnością wobec koni szlachetnych z pozostałych dzielnic Polski. Księga stadna koni małopolskich jest księgą otwartą, co dopuszcza dolew przedstawicieli innych ras, ale tylko z uznanych za biorące udział w tworzeniu rasy małopolskiej. Należy pamiętać, że programy ochrony koni półkri skierowane są przede wszystkim na zachowanie rodzimych polskich ras w tak zwanym „starym typie”, reprezentujących specyficzną odrębność zarówno genotypową jak i fenotypową, wynikającą ze współdziałania genów z warunkami środowiskowymi, w jakich populacje te zostały wytworzone

Klacz rasy małopolskiej , fot. I. Tomczyk-Wrona

Rasa śląska (śl)

Po II wojnie światowej na terenach Śląska pozostało dużo dobrych koni śląskich pochodzących w liniach żeńskich od miejscowych szlachetnych klaczy i od ogierów oldenburskich i wschodnio-fryzyjskich. Dalszy import ogierów oldenburskich pozwolił na zachowanie i utwalenie pożądanego typu koni rasy śląskiej. Miejscowe warunki i zamięłowanie hodowców oraz użytkowanie robocze w rolnictwie zapewniły tej rasie przetrwanie na terenie Śląska, a nawet rozprzestrzenienie jej na tereny południowej Polski. Rodzima rasa koni śląskich obecnie doskonale sprawdza się w różnego rodzaju rajdach, konkursach zręcznościowych, konkurencjach skoków, ujeżdżenia i powożenia w różnych klasach oraz wszelkiego rodzaju pokazach. Wzrosło znaczenie tych koni utrzymywanych dla zaspokojenia potrzeb psychicznych człowieka. Konie śląskie, najcięższe w typie koni szlachetnych półkrwi, szczególnie sprawdzają się w użytkowaniu zaprzęgowym.

Klacz rasy śląskiej, fot. I. Tomczyk-Wrona

Rasa wielkopolska (włkp)

Konie wielkopolskie, rasa półkrwi, zostały wytworzone na rdzennie polskich ziemiach w oparciu o rodzimy typ koni. Program ochrony zakłada hodowlę konia wielkopolskiego odznaczającego się prawidłową harmonijną budową, typowym dla rasy kalibrem i suchą konstytucją o szczególnych predyspozycjach do użytkowania zaprzęgowego i wierzchowego. Chroniona populacja charakteryzuje się ściśle określonym wzorcem konia półkrwi o wszechstronnej użyteczności. Księga stadna koni wielkopolskich jest księgą otwartą, co oznacza, że do utworzonej już rasy możliwy jest dolew przedstawicieli innych ras, ale uznanych za biorące udział w tworzeniu danej rasy. Celem programów ochrony koni półkrwi, do których należy koń wielkopolski, nie jest doskonalenie danej rasy na drodze krzyżowania i prowadzenie selekcji na wysoką wydajność, a jedynie prowadzenie selekcji stabilizującej przede wszystkim na korzystne cechy funkcjonalne.

Klacz rasy wielkopolskiej Fot. I. Tomczyk-Wrona

ZALETY KONI RAS RODZIMYCH

- umiejętność przystosowania i **odporność** na trudne warunki środowiskowe;
- zdolności adaptacyjne do zmieniających się warunków otoczenia i różnorodnych sposobów wykorzystania koni;
- bardzo **dobrze wykorzystanie paszy** nawet gorszej jakości;
- duża zdrowotność, odporność, długowieczność, wysoka płodność;
- wszechstronna użyteczność – skokowa, zaprzęgowa, sport amatorski, rekreacyjna, wykorzystanie w agroturystyce;
- ochrona użytków zielonych przed sukcesją gatunków inwazyjnych – możliwość całodobowego wypasu;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego myśli hodowlanej tworzenia ras rodzimych w oparciu o lokalny materiał i lokalne środowisko.

WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU OCHRONY

KLACZE

- posiadanie stada o liczebności nie mniejszej niż **2 i nie większej niż 80 klaczy** wpisanych do głównej księgi hodowlanej jednej z ras chronionych
- poddanie klaczy **ocenie wartości użytkowej**

- zgłoszenie do Instytutu klaczy w terminie od 1 listopada do 31 grudnia roku poprzedzającego rok rozpoczęcia realizacji programu ochrony zgodnie z procedurą kwalifikowania nowych stad zawartą na stronie internetowej Instytutu www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/dokumenty
- spełnienie i realizowanie **założeń programu ochrony** zasobów genetycznych koni danej rasy zgodnie z wytycznymi Programu ochrony www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/programy
- zawarcie **umowy** o realizacji programu ochrony zasobów genetycznych koni z Instytutem Zootechniki PIB. Integralną częścią umowy jest Program ochrony zasobów genetycznych koni danej rasy
- coroczne przesyłanie do Instytutu Zootechniki PIB **aktualnego wykazu klaczy spełniających warunki programu ochrony na dzień 15 marca** roku kwalifikacji

OGIERY

- posiadanie co najmniej **1 ogiera** wpisanego do głównej księgi hodowlanej jednej z ras chronionych;
- poddanie ogiera ocenie wartości użytkowej;
- zgłoszenie do Instytutu ogiera w terminie od 1 listopada do 31 grudnia roku poprzedzającego rok rozpoczęcia realizacji programu ochrony zgodnie z procedurą kwalifikowania nowych stad zawartą na stronie internetowej Instytutu www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/dokumenty
- spełnienie i realizowanie założeń programu ochrony zasobów genetycznych koni danej rasy zgodnie z wytycznymi Programu ochrony www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/programy
- zawarcie umowy o realizacji programu ochrony zasobów genetycznych koni z Instytutem Zootechniki PIB. Integralną częścią umowy jest Program ochrony zasobów genetycznych koni danej rasy
- coroczne przesyłanie do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu ogierów spełniających warunki programu ochrony na dzień 15 marca roku kwalifikacji

Interwencja 8.6. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie” - wymogi dla koni

- tylko zwierzęta (samice i samce), które zostały zakwalifikowane do Programu ochrony mogą być zgłoszone do płatności w ramach interwencji
- zobowiązanie realizowane jest w okresach 5- letnich
- w jednym gospodarstwie można utrzymywać więcej niż jedną rasę koni
- zwierzęta muszą spełniać warunki Programu ochrony a beneficjent zobowiązany jest realizować założenia Programu ochrony

STAWKI PŁATNOŚCI w ramach wariantów:

- 2.1. konie małopolskie i wielkopolskie
2.1.1- samice 2669 zł/szt. , 2.1.2 - samce 5925 zł/szt.
- 2.2. konie śląskie
2.2.1 - samice 2461 zł/szt., 2.2.2 samce 5275 zł/szt.
- 2.3. koniki polskie i huculskie
2.3.1 - samice 2395 zł/szt., 2.3.2 - samce 5130 zł/szt.

DANE KONTAKTOWE:

Koordynator Programów:

dr inż. Iwona Tomczyk-Wrona, Instytut Zootechniki – PIB, Zakład Hodowli Koni, tel. 666 081 209, e-mail: iwona.wrona@iz.edu.pl

Podmiot prowadzący księgi hodowlane:

Polski Związek Hodowców Koni, ul. Koszykowa 60/62 m. 16, 00-673 Warszawa, tel. 22 628-03-61, 22 629-95-31, 22 628-98-38, e-mail: hodowla@pzhk.pl oraz sekretariat@pzhk.pl

KONIE ZIMNOKRWISTE

Typ sokólski

Regionalny typ koni sokólskich zaczął kształtować się w drugiej połowie XIX wieku na terenach Wileńszczyzny, Nowogródzkiej, Grodzieńszczyzny i Białostockiej pod wpływem importowanych reproduktorów. Konie sokólskie początkowo były określane jako pogrubione, z racji wymiarów nie przekraczających 152-154 cm w kłębie i 21-22 cm obwodu nadpęcia. Były cenione za użytkowość, szczególnie wśród mieszkańców Podlasia. Dzięki prowadzeniu hodowli w surowych warunkach północno-wschodniej Polski cechowała je mocna konstytucja, dobra jakość kośćca, brak limfatyczności (w przeciwieństwie do zachodnich ras koni zimnokrwistych), doskonałe wykorzystanie paszy, zdrowie i odporność na choroby, a nawet odporność na otarcia i grudę. Bardzo ważną cechą cenioną wśród użytkowników jest zrównoważony temperament i spokojny charakter, dzięki czemu mogą być użytkowane przez mało doświadczonych osoby. Konie sokólskie zawsze były łatwe i chętne do pracy zarówno w zaprzęgu jak i pod siodłem i ze względu na to cieszyły się uznaniem w pracach rolnych i transportowych i z tego względu są cenione również obecnie. Dzięki niedużym wymiarom są bardzo dobrym materiałem do wykorzystania w agroturystyce, turystyce konnej, usługach środowiskowych, a nawet hipoterapii. Dodatkowo ich łagodny charakter sprzyja wykorzystaniu w produkcji mleka od klaczy.

Dodatkowo konie sokólskie cieszą się dużą urodą; charakteryzuje je specyficzny bukiet: nieduża, sucha głowa z ruchliwymi małymi uszami harmonijnie związana z kłodą, szyja u ogierów wydatna z grzebieniem i bujną grzywą i ogon, szczególnie atrakcyjna maść, głównie kasztanowata z tzw. „konopną” grzywą i ogonem.

Ogier w typie sokólskim. Fot. G. Polak

Typ sztumski

Konie sztumskie zostały ukształtowane w pierwszej połowie XX wieku w rejonie Powiśla oraz Warmii i Mazur, gdzie ciężkie i trudne do uprawy gleby wymuszały konieczność utrzymywania szczególnie mocnych koni roboczych. Powstały na bazie rdzennego materiału przy udziale zachodnioeuropejskich reproduktorów zimnokrwistych. Konsekwentna i planowa praca hodowlana pozwoliła na wytworzenie koni, będących kulturowym dziedzictwem tych regionów Polski. Konie sztumskie to jedna z najszybciej rozwijających się populacji koni w Polsce. Najwięcej stad sztumskich znajduje się na Pomorzu – 27,7% i na Mazowszu – 22,4%. Procentowy udział stad w tych regionach stale rośnie. Są uważane za najcięższy regionalny typ koni zimnokrwistych. Charakteryzują się większym kalibrem i większą limfatycznością niż pozostałe lokalne typy koni zimnokrwistych, ale także zrównoważonym temperamentem i łagodnym charakterem, co predestynuje je do wykorzystania w agroturystyce i turystyce konnej, konkurencjach zaprzęgowych. Mogą z powodzeniem być wykorzystywane do usług transportowych w niedużych miejscowościach, np. materiałów recyklingowych, a także do produkcji mleka od klaczy.

Ogier w typie sztumskim. Fot. G. Polak

ZALETY LOKALNYCH TYPÓW KONI ZIMNOKRWISTYCH

Lokalne typy koni zimnokrwistych znakomicie nadają się do wykorzystania w gospodarstwach ekologicznych i agroturystycznych jako konie robocze lub rekreacyjne, a także w usługach miejskich w małych miejscowościach i wsiach, gdzie mogą być wykorzystane do usług środowiskowych, np. zbiórki recyklingowanych materiałów (np. szkło, papier, plastik, odpady organiczne), a nawet w celach lokalnego transportu np. dzieci do szkół. W krajach zachodnich wzrasta zainteresowanie użytkowaniem koni w ogrodnictwie i warzywnictwie. To z pewnością nie przypadek, ponieważ łączy się ściśle z podstawowymi założeniami rolnictwa ekologicznego. Celem użytkowania, w małych i średnich gospodarstwach o zamkniętym cyklu produkcyjnym jest obniżenie kosztów ponieważ jest to bardziej opłacalne niż użycie traktora. Certyfikowane gospodarstwa i produkty z nich pochodzące gwarantują przede wszystkim bezpieczeństwo i wysoką jakość. W przypadku produktów np. mleko od kłaczki gwarantują zgodność z wymogami regulacji UE i odpowiedni dobrostan zwierząt.

Produkty kosmetyczne wykonane z mleka kłaczki sztumskich. Fot. K. Marcińczak

WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU OCHRONY

1. posiadanie stada o liczebności nie mniejszej niż 2 i nie większej niż 50 kłaczki lub/i przynajmniej 1 ogiera wpisanych do głównej księgi hodowlanej jednej z chronionych typów
2. poddawanie kłaczki i ogierów ocenie wartości użytkowej
3. zgłoszenie do Instytutu wykazu koni w terminie od 01 listopada do 31 grudnia roku poprzedzającego rok rozpoczęcia realizacji programu ochrony zgodnie z procedurą kwalifikowania nowych stad zawartą na stronie internetowej Instytutu www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/dokumenty

4. spełnienie i realizowanie założeń programu ochrony zasobów genetycznych koni danej rasy zgodnie z wytycznymi Programu ochrony
www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/programy
5. zawarcie umowy o realizacji programu ochrony zasobów genetycznych koni z Instytutem Zootechniki PIB. Integralną częścią umowy jest Program ochrony zasobów genetycznych koni danej rasy
6. coroczne przesyłanie do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu klaczy i ogierów spełniających warunki programu ochrony na dzień 15 marca roku kwalifikacji

UWAGA ! od 1 stycznia 2023 nowe stada do programu będą kwalifikowane wyłącznie te, które zlokalizowane są w regionach pochodzenia i historycznego występowania koni sztumskich i sokólskich, co określają programy ochrony.

Warunki kwalifikowania stad i koni do uczestnictwa w Programie ochrony oraz szczegółowe informacje dotyczące programów ochrony zasobów genetycznych koni, procedur oraz wzory formularzy znajdują się na stronie Instytutu Zootechniki PIB:
www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/konie/

Interwencja 8.6. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie” - wymogi dla koni

- tylko zwierzęta (samice i samce), które zostały zakwalifikowane do Programu ochrony mogą być zgłoszone do płatności w ramach interwencji
- zobowiązanie realizowane jest w okresach 5-letnich
- zwierzęta muszą spełniać warunki Programu ochrony a beneficjent zobowiązany jest realizować założenia Programu ochrony

STAWKA PŁATNOŚCI w ramach wariantu :

2.4.1 - KLACZE- 2185 zł/ rok i 2.4.2. OGIERY - 2513 zł/rok

Dane kontaktowe:

Koordinator ds. ochrony zasobów genetycznych koni sztumskich i sokólskich:

dr inż. Grażyna Polak
Instytut Zootechniki PIB
Biuro Dyrektora ds. Nauki
ul. Krakowska 1, 32-083 Balice
tel. +48666081277
e-mail: grazyna.polak@iz.edu.pl

Podmiot prowadzący księgi hodowlane:

Polski Związek Hodowców Koni
ul. Koszykowa 60/62 m. 16
00-673 Warszawa
tel. 22 628-03-61, 22 629-95-31, 22 628-98-38
e-mail: hodowla@pzhk.pl oraz sekretariat@pzhk.pl

klacze sztumskie na pastwisku, fot. G. Polak

POLSKIE RODZIME RASY ŚWIŃ:

Dzięki hodowli w czystości rasy z zachowaniem zasady minimalizacji inbredu oraz utrzymaniu w indywidualnych gospodarstwach rolnych, są doskonale przystosowane do miejscowych, niejednokrotnie trudnych warunków środowiskowych oraz lokalnych zasobów paszowych i klimatu.

Rasa puławska (puł) - została wytworzona na początku XX wieku na terenie województwa lubelskiego w wyniku krzyżowania miejscowych mieszańców świń prymitywnych z rasami berkshire i wielką białą angielską. Prezentowała ona wówczas typ tłuszczowo mięsny. W kolejnych latach hodowli, w wyniku dolewu krwi rasy berkshire i wielkiej białej angielskiej (1951r.) oraz pietrain (1992 r.) przekształcono tę świnię w typ bardziej mięsny. Więcej informacji pod adresem <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/pulawska>

Rasa puławska, Fot. M. Szyndler-Nęcza

Rasa złotnicka biała (złb) i pstra (złp) - została wytworzona w Polsce po II wojnie światowej na terenie województwa wielkopolskiego. Populację wyjściową tych ras stanowiły mieszańce prymitywnych świń, pochodzących z terenów Wileńszczyzny i Nowogrodka. Były to zwierzęta o umaszczeniu łaciatym czarno-białym i białym, zdarzały się także osobniki czarne, szare, rude oraz z pręgami. Prowadzone prace hodowlane, w tym dolew szwedzkiej rasy Landrace (1960r.) oraz polskiej białej zwiślouchej (1963r.) pozwoliło na wyodrębnienie dwóch odmian ras złotnickich: białej o użytkowości mięsnej i pstrej (nieuszlachetnionej) o użytkowości mięsno-słoninowej. Więcej informacji pod adresem:

Rasa złotnicka biała, Fot. M. Szyndler-Nęcza

<http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/biala>;

<http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/pstra>

Rasa złotnicka pstra, Fot. M. Szyndler-Nęcza

Rasy te charakteryzują się:

- odpornością na zmiany środowiskowe i stres,
- średnim tempem przyrostów (400 - 600 g/dzień),
- **bardzo dobrą jakością mięsa**,
- zawartością tłuszczu w mięsie około 2-3%,
- dobrymi cechami matczynymi (troskliwość macierzyńska),
- długowiecznością

Zwierzęta tych ras doskonale sprawdzą się w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych, gdzie dostęp do wolnych wybiegów wpłynie dodatkowo na pełniejsze ujawnienie się ich cennych cech.

Rasa złotnicka pstra, Fot. M. Szyndler-Nęcza

Dla konsumenta najważniejszą zaletą tych ras jest bardzo dobra **JAKOŚĆ MIĘSA**, na którą składa się między innymi zawartość **tłuszczu śródmięśniowego (IMF)**, którego jest więcej niż w mięsie ras wysokomięsnych. Ponadto odpowiednia struktura włókien mięśniowych i specyficzny układ tłuszczu IMF sprawia, że mięso to posiada szczególne wartości smakowe (jest soczyste) i jakościowe. Mięso to zawiera **witaminy** rozpuszczalne w tłuszczach A i E oraz witaminy z grupy B. Zawiera także **składniki mineralne** jak sód, potas, żelazo i cynk. **Mięso to doskonale nadaje się do wytworzenia produktów regionalnych.** Certyfikowane produkty z mięsa świń rodzimych to przede wszystkim bezpieczeństwo i wysoka jakość. Powstają one przy wykorzystaniu tradycyjnych metod wędzenia, zgodnie z wymogami regulacji UE, w szeregu masarni o małej skali produkcji.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH ŚWIŃ - wymagania

Szczegółowa **procedura przystąpienia** do realizacji programu ochrony jest dostępna pod linkiem : <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/dokumenty>

1. Hodowca musi posiadać zwierzęta / stado świń rasy:

- **złotnickiej białej lub złotnickiej pstrej, zakwalifikowane** przez Prowadzącego księgi hodowlane tych ras do programu ochrony o liczebności minimum:
8 loch rasy złotnickiej białej (złb) w stadzie podstawowym i **1 knura złb** lub
8 loch rasy złotnickiej pstrej (złp) w stadzie podstawowym i **1 knura złp**
- **rasy puławskiej, zakwalifikowane** przez Prowadzącego księgi tej rasy do programu ochrony o liczebności minimum:
10 loch i 1 knura, spełniających warunki uczestnictwa w programie - stada utworzone przed 31.12.2020 r.
15 loch i 1 knura, spełniających warunki uczestnictwa w programie - stada utworzone od 01.01.2021 roku

2. Hodowca zobowiązany jest do zawarcia umowy dotyczącej realizacji programu ochrony zasobów genetycznych świń z Prowadzącym Księgi Hodowlane danej rasy w imieniu Instytutu Zootechniki PIB (<http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/dokumenty>). Integralną częścią umowy jest **Program ochrony zasobów genetycznych danej rasy** dostępny na powyższej na stronie.

Realizacja programu ochrony polega na:

- ścisłej współpracy z prowadzącym księgi hodowlane przy doborze do kojarzeń zwierząt zarodowych,
- poddawaniu ocenie wartości użytkowej młodych loszek i knurków oraz loch,

- corocznym przesyłaniu do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu loch objętych programem na dzień 15 marca oraz wykazów zwierząt remontowych nowo zakwalifikowanych do programu. Wzory dokumentów dostępne są pod linkiem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/dokumenty>

STAWKA PŁATNOŚCI DO:

LOCHY - 1335 zł/ rok

i

KNURA - 1335 zł/rok

Podstawowe wymogi w wariancie 4. Zachowanie lokalnych ras świń

- **posiadanie zwierząt objętych programem ochrony** w liczbie minimum:
 - **10 loch** rasy puławskiej i **1 knura puł** w stadzie podstawowym, lub
 - **8 loch** rasy złotnickiej białej i **1 knura złb** w stadzie podstawowym lub
 - **8 loch** rasy złotnickiej pstrej i **1 knura złp** w stadzie podstawowym
- Płatności będą przysługiwać do:
 - maksymalnie **70 loch** oraz **5 knurów w stadzie** rasy puławskiej,
 - maksymalnie **100 loch** oraz **7 knurów w stadzie** rasy złotnickiej białej,
 - maksymalnie **100 loch** oraz **7 knurów w stadzie** rasy złotnickiej pstrej
- Zobowiązania podejmowane będą **na okres 5 lat**.

Dane Kontaktowe

Koordinator ds. Ochrony Zasobów genetycznych świń:

dr hab. Magdalena Szyndler-Nędza, Instytut Zootechniki – PIB, Zakład Hodowli Trzody Chlewnej, tel. 666 081 142, e-mail: magdalena.szyndler@iz.edu.pl

Prowadzący księgi hodowlane ras rodzimych:

Puławska - Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej „POLSUS” (<https://www.polsus.pl/>) tel. Centrala w Warszawie tel. 22 882 82 04. Więcej informacji pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/swinie/ksiegi>

Złotnickie - Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, dr hab. Karolina Szulc tel. 61 8466677 ; dr Piotr Luciński tel. 61 8466665 (<http://www1.up.poznan.pl/khzi0s/index.php/pl/ksiegi-hodowlane>) ; e-mail: ksiegi@up.poznan.pl

POLSKIE RODZIME RASY OWIEC

Rodzime rasy owiec są doskonale przystosowane do lokalnych, często trudnych warunków środowiska.

Aktualnie Programami ochrony zasobów genetycznych owiec objętych jest 17 rodzimych ras owiec.

Owce górskie w programie ochrony to: **cakiel podhalański, polska owca górska i polska owca górska odmiany barwnej**. Reprezentują wełnisto-mleczny kierunek użytkowania. Dostarczają mleka do produkcji tradycyjnych wyrobów (oscypki, bundz, bryndza, redykołki, żentyca), wełny, skór, a także bardzo smacznego mięsa (jagnięcina podhalańska i beskidzka). Rasy są doskonale przystosowane do surowych warunków klimatycznych i terenowych gór. Owce górskie są nieodłącznym elementem gospodarki i kultury góralskiej. Wypas kulturowy owiec górskich ma szczególnie znaczenie dla zachowania bioróżnorodności zbiorowisk roślinnych na terenach chronionych parków narodowych i krajobrazowych.

Owce górskie - Fot. M. Pasternak

Świniarka to niewielka owca o białym umaszczeniu, natomiast okrywa wełnista **wrzosówek** jest siwa, a głowa i kończyny czarne. Jagnięcina pozyskana od obu ras wyróżnia się wyjątkową smakowitością, zbliżona jest w smaku do dziczyzny. Owce tych ras doskonale sprawdzają się w ekstensywnym systemie utrzymania, na terenach odłogowanych, z powodzeniem wykorzystywane do pielęgnacji krajobrazu, w tym również obszarów cennych przyrodniczo. Wrzosówka charakteryzuje się wysoką plennością. Jagnięcina ze świniarki została wpisana Na Listę Produktów Tradycyjnych.

Owce rasy wrzosówka - Fot. M. Pasternak

Należące również do grupy owiec długowłnistych **owce kamienieckie, pomorskie, olkuskie i polska owca pogórza** są duże, o białej, jednolitej, grubej wełnie i dobrej użytkowości mięsnej. Zwierzęta są odporne na specyficzne warunki klimatyczne rejonów z których pochodzą, mają stosunkowo małe wymagania żywieniowe, bardzo dobrze wykorzystują pastwiska. Na Listę Produktów Tradycyjnych wpisany został „udziec barani z owcy pomorskiej z czosnkiem” oraz „jagnięcina jurajska z owcy olkuskiej”. Owca olkuska wyróżnia się wyjątkowo wysoką plennością, pozostałe rasy dają bardzo dobre jagnięta rzeźne.

Owce rasy olkuskiej - Fot. M. Puchała

Do grupy owiec nizinnych należy **owca wielkopolska, uhruska, żelaźnieńska i koridel**. Owce tych ras są średnio duże, o białej cienkiej lub średnio grubej wełnie, w typie użytkowym mięsno-wełnistym, o dobrze zaznaczonych cechach mięsnych. Owce nizinne dobrze wykorzystują pastwiska, ale nadają się również do chowu alkierzowego. Jagnięta rzeźne uzyskują w młodym wieku dobre przyrosty. Jagnięcina z owcy rasy wielkopolskiej została wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych.

Owce rasy wielkopolskiej - Fot. A. Kawęcka

Do rodzimych ras owiec zaliczane są **merynosy - merynos polski w starym typie i merynos odmiany barwnej** - owce o cienkiej, jednolitej wełnie, dobrej użytkowości wełnistej i mięsnej, silnym instynkcie stadnym; przystosowane do chowu alkierzowego i pastwiskowo-alkierzowego. Merynosy to owce wczesnie dojrzewające, a asezonowość rozrodu pozwala uzyskiwać jagnięta przez cały rok. Merynos odmiany barwnej to rasa dostarczająca kolorowej cienkiej wełny i skór dla produkcji naturalnych, ekologicznych wyrobów użytkowych i ozdobnych.

Merynos odmiany barwnej - Fot. A. Jarzynowska

Czarnogłówka i białogłowa owca mięsna to typowe rasy mięsne, o bardzo dobrym umięśnieniu, szybkim tempie wzrostu jagniąt i wysokiej jakości tuszek.

Białogłowa owca mięsna to rasa wczesnie dojrzewająca płciowo, o dobrej plenności i wysokich przyrostach jagniąt (300g). Czarnogłówki dostarczają znacznej ilości wełny jednolitej, o dobrej gęstości; sprawdzają się w chowie zarówno w małych, jak i dużych stadach, w systemie ekstensywnym i intensywnym.

Owce rasy czarnogłówka - Fot. A. Kawęcka

Rodzime rasy owiec charakteryzują się:

- odpornością na trudne warunki środowiska i choroby,
- dobrą płodnością i plennością,
- bardzo dobrą jakością mięsa,
- dobrym wykorzystaniem pasz,
- dobrymi cechami macierzyńskimi,
- długowiecznością.

Pozytywnym aspektem realizacji programu ochrony zasobów genetycznych owiec są działania towarzyszące, które opierają się na wykorzystaniu pozaprodukcyjnej roli tego gatunku. **Ekstensywny wypas owiec** służy ochronie przyrody i zachowaniu krajobrazów cennych przyrodniczo. Rodzime rasy doskonale sprawdzają się w **gospodarstwach agroturystycznych**, gdzie pełnią ważne funkcje promocyjne i edukacyjne, popularyzując region, z którego pochodzą. Ważnym aspektem hodowli zachowawczej jest **rozwój rynku produktów tradycyjnych i regionalnych**,

Polskie owce górskie - Fot. M. Pasternak

związanych bezpośrednio z lokalnymi rasami owiec. Produkty uzyskane od rodzimych ras owiec, utrzymywanych na pastwiskach o różnorodnym składzie botanicznym runi, bogatym w zioła, w pełni wpisują się w aktualne potrzeby współczesnych konsumentów, poszukujących żywności nie tylko smacznej, ale i zdrowej. **Jagnięcina** jest bogatym źródłem cennych substancji odżywczych, zawiera dużą ilość białka, witamin, minerałów, sprzężony kwas linolowy oraz L-karnitynę. Owce górskie dostarczają **mleka** do wyrobu tradycyjnych produktów, które posiadają wiele istotnych z punktu widzenia zdrowia człowieka składników, takich jak immunoglobuliny, niezbędne aminokwasy, czy nienasycone kwasy tłuszczowe.

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC - wymagania

Szczegółowa **procedura przystąpienia** do realizacji programu ochrony jest dostępna pod linkiem : <http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>

- Uczestnictwo w programie ochrony **jest dobrowolne**.
- Uczestnik programu **posiada stado owiec rasy zagrożonej**, poddanych ocenie wartości użytkowej.
- Biorący udział w programie ochrony **akceptuje i zobowiązuje się do ścisłego przestrzegania wszystkich warunków zawartych w Programie oraz w Procedurze** dostępnych na stronie internetowej Instytutu.

- Uczestnik Programu zobowiązuje się do zawarcia umowy dotyczącej realizacji Programu z Polskim Związkiem Owczarskim (PZO) poprzez odpowiedni Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz (RZHOiK).
- Przystąpienie do Programu umożliwia Hodowcy/Posiadaczowi ubieganie się o przyznanie płatności w ramach określonego wariantu Interwencji 8.6. Więcej informacji na stronie www.armir.gov.pl.

Realizacja programu ochrony polega na:

- ścisłej współpracy z prowadzącym księgi hodowlane przy doborze zwierząt do kojarzeń,
- poddawaniu zwierząt ocenie wartości użytkowej,
- corocznym przesyłaniu do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu owiec objętych programem wg stanu **na dzień 15 marca** oraz wykazów zwierząt remontowych.
- wzory dokumentów dostępne są pod linkiem:
<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>

Płatność do samic obejmuje koszt utrzymania samca, przy czym warunkiem jest posiadanie określonej liczby tryków stadnych

1 tryk na 30 maciorek

STAWKA PŁATNOŚCI DO OWCY MATKI – 500 zł

Podstawowe wymogi w wariacie 3. Zachowanie lokalnych ras owiec:

- Posiadanie stada owiec matek rasy zagrożonej, poddanych ocenie wartości użytkowej, o liczebności owiec matek wpisanych do ksiąg głównych:
 - a) minimum 10 owiec ras: kamieniecka, koridel, merynos barwny, olkuska, pomorska, świniarka, wielkopolska, wrzosówka, uhruska, żelaźnieńska;
 - b) minimum 15 owiec rasy: białogłowa owca mięsna, cakiel podhalański, czarnogłówka, polska owca górską, polska owca górską odmiany barwnej, polska owca pogórza;
 - c) minimum 30 owiec rasy merynos polski w starym typie.
- Zobowiązania podejmowane są **na okres 5 lat**

Dane Kontaktowe:

- **Koordynatorzy ds. Ochrony Zasobów genetycznych owiec:**
dr hab. Aldona Kawęcka, prof. IZ

tel. 666 081 238, email: aldona.kawecka@iz.edu.pl

dr inż. Jacek Sikora

tel. 666 081 349, email: jacek.sikora@iz.edu.pl

Zakład Hodowli Owiec i Kóz
Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy
ul. Krakowska 1, 32-083 Balice k. Krakowa

<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl>

- **Prowadzący księgi hodowlane owiec ras rodzimych:**

Polski Związek Owczarski

ul. Baśniowa 3 lok. 415, 02-349 Warszawa
tel. 22 659 58 13, tel. 22 659 58 18, tel/fax 22 659 58 13
e-mail: pzow@pzow.pl, e-mail: biuro@pzow.pl

www.pzow.pl

POLSKIE RODZIME RASY KÓZ

Koza karpacka, sandomierska i kazimierzowska to rasy kóz, które po dziesięcioleciach zapomnienia, dzięki udanej restytucji tych ras aktualnie wróciły one do hodowli. Dzięki wysiłkom jednostek naukowych: Instytutu Zootechniki Państwowego Instytutu Badawczego w Balicach, Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie rasy te, wprowadzone do hodowli, utrzymane są w indywidualnych gospodarstwach rolnych pełniąc ważną rolę uzupełniając działalność agroturystyczną, ekologiczną czy produkcyjną. Zwierzęta te są dobrze przystosowane do miejscowych warunków paszowych i środowiskowych.

Rasa karpacka

Restytucja rasy miała początek w roku 2005. Odnaleziono pojedyncze osobniki w typie kozy karpackiej i rozpoczęto prace hodowle. Na miejsce prac nad restytucją rasy wyznaczono Zakład Doświadczalny IZ Odrzechowa Sp. z o.o. W 2007 roku stado liczące 17 kóz, zostało zgłoszone do Regionalnego Związku Hodowców Owiec i Kóz w Nowym Targu i objęte kontrolą użytkowości mlecznej. W roku 2009 opracowano „Program ochrony zasobów genetycznych kóz rasy karpackiej”, który został zatwierdzony do realizacji przez Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB. W 2010 roku decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy został uznany za podmiot prowadzący księgę hodowlaną dla kozy rasy karpackiej. Od 2015 roku hodowcy kóz tej rasy objętych Programem ochrony zasobów genetycznych korzystają ze wsparcia finansowego w ramach PROW.

Zwierzęta cechują się harmonijną budową ciała o kształtnej głowie, z bródką i często występującą grzywką. Tułów kóz jest dobrze zbudowany, grzbiet równy, zad spadzisty. Kozły charakteryzuje się wielkimi rozłożystymi rogami i obfitą brodą i grzywą. Kozy posiadają krótkie, cienkie rogi wzniesione ku górze i tyłowi. Kozy karpackie cechują się białą, półdługą okrywą włosową z możliwością wystąpienia podszytu puchowego, która na środku grzbietu rozdziela się, równomiernie opadając na obie strony tułowia, przypominając okrywę strzechową. Średnia długość włosa okrywowego wynosi, u kóz 19 cm a u kozłów 24 cm.

Obecnie hodowla prowadzona jest w 22 stadach zlokalizowanych głównie w południowej części Polski (Beskid Niski, Podhale, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska) ale również w województwie śląskim, lubelskim, podlaskim, wielkopolskim i łódzkim. Łącznie w 2022 roku utrzymywanych było 400 kóz matek, oraz 42 kozły stadne.

Więcej informacji pod adresem http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/kozy/koza_karpacka

Koza rasy karpackiej - fot. Maria Brejta

Rasa sandomierska

Koza sandomierska wywodzi się z obszaru usytuowanego u ujścia Sanu do Wisły, nieopodal Sandomierza znajdującego się obecnie na terenie województw lubelskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego. Nazwa tej starej polskiej rasy związana jest z miejscem jej pochodzenia i utrzymania. Zwierzęta te jako rozpoznawalny typ kozy rodzimej pojawiły się w latach 20. XX stulecia.

Próby odtwarzania tej rasy w ośrodku lubelskim (UP Lublin) rozpoczęto w 2015 roku. Pierwotne stado liczyło 7 kóz i 2 kozły w typie kozy sandomierskiej.

Od 2022 roku kozy tej rasy objęte są Programem ochrony zasobów genetycznych kóz rasy sandomierskiej.

Kozy tej rasy są duże pokryte długim włosiem o gęstym podszyciu. Na głowie mają pałakowate wygięte rogi, uszy stojące, dość dużą brodę. Kozę sandomierską opisywano jako zwierzę posiadające białe umaszczenie z łatami w trzech kolorach: szarym, czarnym lub żółto-brązowym.

Obecnie hodowla prowadzona jest w 6 stadach zlokalizowanych głównie w województwie lubelskim, mazowieckim i dolnośląskim. Utrzymywanych jest 126 kóz matek, oraz 13 kozłów stadnych.

Więcej informacji pod adresem: http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/kozy/koza_sandomierska;

Kozy rasy sandomierskiej - fot. Zbigniew Kołodziej

Rasa kazimierzowska

Koza kazimierzowska wywodzi się z okolic Kazimierza Dolnego i Puław, obecnie znajdujących się na terenie województwa lubelskiego w pobliżu granicy województwa mazowieckiego. Nazwa tej starej polskiej rasy związana jest więc z miejscem jej pochodzenia i utrzymania. Jako rozpoznawalny typ kozy rodzimej pojawiły się te zwierzęta w latach 20. XX stulecia. Na początku XX wieku kozy ze względu na swoją wytrzymałość w trudnych warunkach środowiskowych, dość dobre funkcjonowanie oparte na bardzo ubogiej paszy oraz szybkość pierwszych wykotów stanowiły idealne rozwiązanie dla drobnych gospodarzy.

Prace nad odtwarzaniem tej rasy prowadzone były od 2014 roku przez zespół pracowników naukowych SGGW. W początkowym stadzie zgromadzono parę osobników w typie kozy kazimierzowskiej.

Od 2022 roku kozy tej rasy objęte są Programem ochrony zasobów genetycznych kóz rasy kazimierzowskiej.

Są to kozy o umaszczeniu czarnym bez odmian posiadające długie, gęste owłosienie i wyraźnym podszyciu. Obie płcie są rogate, o silnych pałkowo wygiętych rogach. Charakterystyczne dla kóz kazimierzowskich są oczy, o wyraźnie żółcisto-żółto zabarwionych tęczówkach, mocno kontrastujące z intensywnie czarnym zabarwieniem całości okrywy.

Obecnie hodowla prowadzona jest w 4 stadach zlokalizowanych głównie w województwie mazowieckim, łódzkim, podlaskim i lubelskim. Utrzymywanych jest 44 kóz matek, oraz 10 kozłów stadnych.

Więcej informacji pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/kozy/koza-kazimierzowska>

Kozy rasy kazimierzowskiej - fot. Żaneta Szweda

Rasy te charakteryzują się:

- charakterystycznym dla każdej rasy pokrojem,
- odpornością i dobrym przystosowaniem do zmian środowiskowych,
- niewybrednością w spożywaniu zadanych pasz
- dobrymi cechami matczynymi (troskliwość macierzyńska),
- długowiecznością

Zwierzęta tych ras doskonale sprawdzą się w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych, gdzie są dodatkową atrakcją. Łagodny charakter kóz sprawia, że mogą one być wykorzystywane na przykład do zooterapii /kozoterapii/. Produkty pozyskiwane dzięki kozom są cennym uzupełnieniem oferty tych gospodarstw.

Surowce uzyskiwane do hodowanych kóz, w pierwszej kolejności mleko i wysokiej jakości przetwory /sery, jogurty/ są określane jako żywność funkcjonalna.

Kozy sandomierskie, fot. Zbigniew Kołodziej

PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH KÓZ - WYMAGANIA

- Uczestnictwo w programie ochrony jest dobrowolne.

- Uczestnik programu posiada stado kóz, poddanych ocenie wartości użytkowej, o minimalnej liczebności 3 sztuk kóz matek wpisanych do ksiąg głównych lub wstępnych.
- Biorący udział w programie akceptuje i zobowiązuje się do ścisłego przestrzegania wszystkich warunków zawartych w Programie i Procedurze dostępnych na stronie internetowej Instytutu: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/>.

2. Hodowca zobowiązany jest do zawarcia umowy dotyczącej realizacji programu ochrony zasobów genetycznych kóz z podmiotem realizującym program czyli z Instytutem Zootechniki PIB

Realizacja programu ochrony polega na:

- ścisłej współpracy z prowadzącym księgi hodowlane przy wyborze zwierząt do programu,
- corocznym przesyłaniu do Instytutu Zootechniki PIB aktualnego wykazu kóz objętych programem na dzień 15 marca oraz wykazów zwierząt remontowych nowo zakwalifikowanych do programu. Wzory dokumentów dostępne są pod linkiem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/kozy/dokumenty>

STAWKA PŁATNOŚCI:

Wariant 5. kozy - 953 zł/ szt./rok

**Płatność do samic obejmuje koszt utrzymania samca, przy czym warunkiem jest posiadanie określonej liczny kozłów stadnych.
Jeden samiec ma przypadać na 25 kóz matek.**

Podstawowe wymogi w wariancie 5. Zachowanie lokalnych ras kóz

- tylko zwierzęta, które zostały zakwalifikowane do Programu ochrony mogą być następnie zgłoszone do płatności w ramach interwencji (tylko samice)
- zobowiązanie realizowane jest w okresach 5- letnich
- zwierzęta muszą spełniać warunki Programu ochrony a beneficjent zobowiązany jest realizować założenia Programu ochrony

Dane Kontaktowe

Koordynator ds. Ochrony Zasobów genetycznych kóz:
dr inż. Jacek Sikora; 666081349, Jacek.sikora@iz.edu.pl

Prowadzący księgi hodowlane kóz ras rodzimych:

Karpacka - dr inż. Jacek Sikora; tel. 666081349, mail: Jacek.sikora@iz.edu.pl

Sandomierska - prof. dr hab. Andrzej Junkuszew; tel. 814456712;

mail: andrzej.junkuszew@up.lublin.pl

Kazimierzowska - prof. dr hab. Roman Niżnikowski; tel. 22 5936549; mail:

roman_niznikowski@sggw.edu.pl